

Z HISTORIE FRÝDLANTU NAD MORAVICÍ, DNES BŘIDLIČNÉ

I./ Počátky od 15. století – do přelomu 16. a 17. století

První zmínky o osídlení

Město Břidličná, dříve Frýdlant nad Moravicí (*německy Friedland an der Mohra*), se nachází v jihozápadní části okresu Bruntál, v širokém údolí soutoku řeky Moravice a potoka Poličky, na rozhraní Nízkého a Hrubého Jeseníku (*v Bruntálské vrchovině v nadmořské výšce 550 m*), v rýmařovském mikroregionu. Břidličná je městem od roku 1973, dnes má dvě místní části – Vajglov a Albrechtice u Rýmařova. Uplynulo mnoho staletí od doby, kdy se první lidé usazovali v této hornaté a hustě zalesněné krajině, zde navíc v oblasti kolem řeky Moravice. Tento zvlněný kraj jesenických hor lákal člověka od pradávny minulosti, resp. už v dobách prehistorických. A nejen listiny ze 13. století uvádí zmínky o osadách na tomto území, je zde např. uváděna zmínka z r. 1320 o místě zvaném *Skalka*, které mohlo být předchůdcem dnešní Břidličné. Přestože tedy z archivních pramenů máme trvalejší osídlení doloženo až z druhé poloviny 15. století, lze však s jistotou tvrdit, že tehdejší první osadníci přicházeli do tohoto kraje už mnohem dříve. A v kontextu vývoje a archeologických výzkumů širší oblastí tohoto regionu lze přinejmenším předpokládat, že na tomto území pohyby keltských prospektorů byly už v dobách osídlení naší země germánskými kmeny a kmene Holasiců po příchodu Slovanů.

První písemná zmínka o místě a pak trvalejším osídlení dnešní Břidličné je poměrně pozdní, nachází se v archivních pramenech v soupisu majetků Jana Pňovského ze Sovince, kde je uváděno „městečko příslušné k Sovinci“ a zakoupení panství od Herolta z Kunštátu **r. 1490** (*podle zápisu v Zemských deskách olomouckých z r. 1492*), a tento rok je tedy považován za krajní známý mezník vzniku městečka (*v místě prý byla uváděna i tvrz, která vzala za své v pozdějších uherských nájездеch*). S jistotou však lze tvrdit, že osada vznikla již mnohem dříve před tímto datem. Nejspíše někdy po roce 1350, kdy zdejší panství s odhadovanými zásobami rud připadlo moravským markrabatům. Vývoj nejstaršího trvalejšího osídlení mikroregionu Rýmařovska, tedy i Frýdlantu a jeho okolí, je tedy úzce spjat s nálezem, těžbou a zpracováním drahých kovů a rud, které se ve 14. a 15. století v této oblasti severní Moravy počalo rozvíjet. První frýdlantští osadníci se zabývali převážně zemědělstvím a pracemi v lesích, byli horníky a hamerníky a zřejmě neslovanského původu. Počet obyvatel Frýdlantu se koncem 15. století uvádí okolo 470 osob. Ničivé vpády uherských žoldnéřů za uherských válek v závěru 15. století krutě dopadaly na celou tuto oblast. Válečné události a zřejmě i hospodářský úpadek nakonec způsobily, že se městečko spolu s dalšími obcemi sovineckého panství uvádí ještě roku 1510 jako pusté, kdy obnoveno bylo až v polovině 16. století. (*použito - Šefčík Erich, text Dějiny Břidličné od jejího vzniku až do roku 1848*)

Počátky hospodářského rozvoje, těžba rud

Za předěl v hospodářském vývoji sovineckého panství i samotného městečka Frýdlantu lze považovat rok 1545, který je uváděn za **počátek nové kolonizace kraje**. Sovinecké panství tehdy geograficky a také osídlením obcí tvořila nynější východní část Rýmařovska, kde největšími sídelními jednotkami byla městečka Brunzejf (*dnešní Rýžoviště, první písemná zmínka z r. 1320*), pak Eulenberg (*Sovinec, vznik nejpozději kolem r. 1330*) a Frýdlant (*Břidličná*), vedle těchto městeček přináleželo k panství několik okolních vsí a pustiny. Přitom hranice panství Sovinec nebyly v druhé polovině 16. století i později tak stabilní a

neměnné jako například u sousedního panství Janovice. Docházelo například k rozšiřování panství hlavně na levém břehu řeky Moravice na úkor bruntálského souseda, nebo na počátku 18. století územní zisky s Dolní Dlouhou Loučkou. Rod Boskovických z Boskovic se pokusil obnovit těžbu rud, ladem ležící půda přímo volala po novém osídlení poddanými. Jednou z nově vysazovaných obcí byl i Frýdlant. Byl opět osídlen v rozmezí let 1545 až 1573, svůj statut města měl už z konce 15. století. Obnovení městečka souviselo s rozbíháním těžby rud a jejich zpracováním, začíná se hospodařit s bohatstvím okolních lesů, v městečku se mohli usazovat příchozí řemeslníci a obchodníci. Boskovicové však nebyli ve svém podnikání a snaze dolovat rudy příliš úspěšní a proto roku 1578 prodal Jan z Boskovic, a na základě kupní smlouvy vložil do zemských desek z roku 1575, celé sovinecké panství příslušníkovi váženého středoslovenského rodu, panu *Vavřinci Ederovi ze Št'iavnice*, navíc v té době už úspěšnému znalci zpracování rud a nájemci sousedního zástavního janovicko - rabštejnského panství. Boskovicové si ponechali pouze ves Rudu s tamními doly na stříbro a železnou rudu. V téže kupní smlouvě z roku 1578 je už obsažena i první zmínka o hamru a mlýnu ve Frýdlantu. A tak teprve tento předposlední majitel sovineckého panství před Bílou horou (1620), kde zámek a panství Sovinec se staly jeho hlavním sídlem (*roku 1582 panství tvořila města Sovinec, Frýdlant, Brunzejf a 20 obcí*), založil příští slávu skomírajícího neznámého železného hamru ve Frýdlantě, která vrcholila poté v 17. století. Na prosperitě železářských podniků závisela i tehdejší životní úroveň nejen frýdlantského obyvatelstva.

Podrobnější zpráva, potvrzující hutnickou výrobu, je z urbáře sovineckého panství z roku 1582. Zde se také dozvídáme, že v městečku Frýdlantě bylo v té době 49 usedlých osob (*až na jednu osobu jen německá příjmení*), 27 panských poddaných pracovalo v hamru a zbytek 20 byli sedláci. Prvořadé postavení v městečku měl dědičný rychtář. Měšťané podle zvláštního privilegia z roku 1582 nemuseli osobně robotovat na vrchnostenských dvorech. Museli však pomáhat při sušení a svážení sena a být kdykoliv k dispozici při honech. Vývoj a prosperita městečka se pojily s obchodem se železářským zbožím, obchod zamířil nejen do ostatních oblastí země. Majitel panství měl zkušenosti z těžby a zpracování rud a proto jeho investice na Sovinecku se mu mnohonásobně vracely. Na sovineckém panství byly pro rozvoj železářství všechny důležité předpoklady. Tzn. hlavně železná ruda (*z rudských a plinkoutských dolů*), vodní pohon v podobě řeky Moravice a četných dalších toků a konečně i dostatečná zásoba dřeva v okolních, rozsáhlých panských lesích. Jednotlivé menší doly byly roztroušeny i v samotném blízkém okolí Frýdlantu. Správci hamrů podle zápisů z matrik náleželi k nejváženějším osobám v městečku. Vedle zpracování rud se ve Frýdlantě a jeho okolí rozvíjelo postupně pastevectví a pěstování lnu, vysazovaly se první smrkové kultury. Poměrně vysoká nadmořská výška, chladné počasí a nekvalitní půda však nedovolovaly intenzivnější rozvoj zemědělství. Frýdlant měl podle urbáře z roku 1582 také panský mlýn při rybníčku Nadýmači, z něhož se hnala voda na mlýn. Mlýn náležel k největším na panství. Vrchnost měla značné vlastní pozemky u Frýdlantu (*2 lány polí*), ale k založení dalšího panského dvora v předbělohorském období už nedošlo. Měla na panství rovněž své kategorie hlavních panských úředníků – v čele panství byl hejtman, dále důchodní písař, polesný a panství mělo dokonce 2 katy, z toho 1 ve Frýdlantě.

Náboženské a vzdělávací poměry

Volnější myšlenky evropského humanismu byly v 16. století také ve zdejším kraji s nadšením přijímány. Výrazná většina obyvatel konvertovala v té době k protestantskému Lutherovu učení. Sami Boskovicové byli předními přívrženci protestantismu a horlivě podporovali jeho šíření mezi svými poddanými. Tehdy platné zásady „*Cuius regio, eius religio*“ (*Čí vláda,*

toho i víra) platily i na sovineckém panství. Fary ve znovu osídlených vsích panství byly propůjčovány luteránským pastorům. Navíc k farnostem patřily i školy, kde pastoři učili děti. Ve Frýdlantu dal v roce 1577 Vavřinec Eder ze Štíavnice vystavět nový kamenný kostel (*od r. 1655 zasvěcen sv. Třem králům*), a tak se Frýdlant může pochlubit nejen svojí památkou na nejstarší období města, ale zejména pak jednou z nejstarších luteránských farností u nás. Jde o jednodílnou stavbu s hranolovitou věží u jižní stěny. Později byla barokně upravena bání věže, roku 1827 provedená celková velká oprava, kde na severní straně byl kostel prodloužen o 5 sáhů.

Prvním doloženým pastorem v městečku byl až roku 1586 Andreas Klein, který si zde téhož roku koupil za 24 zl. chaloupku. O rok později byl pro frýdlantskou faru zakoupen dům se zahradou. Pastorové se ve městě také často střídali, nejdéle svůj úřad na frýdlantské protestantské fáře vykonával pastor Daniel Alberty, který byl pro Frýdlant ordinován na základě povolání panem Janem st. Kobylkou dne 3. září 1598, v městečku žil až do roku 1613. V letech 1610 - 1614 došlo k stavební úpravě frýdlantského kostela (*rozšíření a zvýšení kostelní lodi*), pamětní listina v bání kostelní věže sepsaná při ukončení úprav roku 1614 je také významným dokladem o sovineckém panství na začátku 17. století. Řadu frýdlantských protestantských pastorů uzavírá roku 1624 Jiří Tintz, který musel na nátlak nových pánů Frýdlant opustit. Kostel byl poté přeměněn na kostel římskokatolický a roku 1655 zasvěcen sv. Třem králům. Po porážce stavovského povstání (1620) se římsko-katolická církev snažila dobýt ztracené pozice. Do tohoto zasáhla následně třicetiletá válka, kdy došlo k strašlivému vyhlazení celého panství a byl následně urychlen proces germanizace celého zdejšího kraje.

V každém sídle farností byla také škola. Školu ve Frýdlantě založili v 16. století protestanti, činnost školy úzce souvisela s duchovní správou farnosti a ve Frýdlantě byla funkce učitele obvykle spojována i s úřadem městského písaře. Mezi první kantory tehdy působící v městečku Frýdlant jsou uváděny Jakub Gabriel (*od r. 1586*), nebo Tobiáš Nittauer, Michal Gabriel (*bratr pastora Jana Gabriela z Brunzejevu – Michal zemřel 1. 3. 1607 ve Frýdlantě*), ale i Martin Stör, a od roku 1614 Jan Junek. Po roce 1610 došlo osamostatnění učitelské funkce. Řadu protestantských učitelů uzavírá další z rozvětveného rodu Gabrielů Kristián, který se ujal funkce po krátkém působení Junkova nástupce Matyáše Meffredta. Pastor většinou také vykonával dozor nad vyučováním, učitelé zase pomáhali při správě farností. Vyučovalo se jen v zimním období, povinná školní docházka tehdy neexistovala. A pro učitele nebylo vyučování jediným a výlučným zaměstnáním (*použito textu „Vzdělávání na Rýmařovsku“ od Mgr. Jiřího Karla z Rýmařova, in RH 23/2003*).

II./ 17. století

Noví majitelé panství a třicetiletá válka

Po smrti Vavřince Edera ze Štíavnice (*pravděpodobně roku 1592*) zůstalo sovinecké panství jeho dceři Anně, která se v té době provdala za **Jana staršího Kobylku z Kobylího**. Ten se podle zápisu v zemských deskách z roku 1594 rázem stal spolumajitelem jednoho z největších severomoravských panství, do něhož náležel i Frýdlant (*dnešní Břidličná*). Šlo o panství pevně konsolidované se zaběhnutou správou a vcelku s ustálenou hospodářskou strukturou. Kobylkova milovaná choť Anna pak 5. února 1607 zemřela a Jan st. Kobylka se tak stal jediným pánem a majitelem sovineckého panství a také celkem slušného ederovského majetku. A jeho přičiněním se sovinecké panství zařadilo mezi významné moravské rytířské statky té doby. Počet obyvatel do počátků stavovského povstání byl přibližně 450-480 osob.

Události začátku 17. století a poté **třicetiletá válka** se staly rozhodujícím zvratem také ve vývoji sovineckého panství. Jan st. Kobylka nastoupil úspěšně veřejnou politickou dráhu, nejvýznamnějšího postavení dosáhl v době českého stavovského povstání v letech 1618 - 1620. Jan Kobylka chtěl mít ve všem pořádek a kázeň, proto také vydal roku 1616 zvláštní kostelní řád. Lutheránství byl horlivě oddán, stavovské vzpoury se ale osobně neúčastnil, byl však jako jeden z 30 direktorů moravských v roce 1619 na straně Čech proti císaři. Po nešťastné bitvě na Bílé hoře 8. 11. 1620 proto také patřil k těm, kteří hledali pomoc a ochranu u zemských knížat a stavů. Bělohorští vítězové pošilhávali zálibně po vzkvétajícím sovineckém panství a Jan st. Kobylka si potřebnou milost vykoupil jen za cenu jeho prodeje. Proti konfiskaci panství (*pozn. - dekretem z 15. 3. 1622 bylo sovinecké dominium konfiskováno a propůjčeno jako léno knížeti Karlu z Lichtenštejna*) ještě Kobylka vznesl protest, avšak 18. 1. 1623 byl stejně nucen celé sovinecké panství prodat rakouskému arcivévodovi a velmistru Řádu německých rytířů Karlu Františkovi. Porážka českého stavovského povstání tak přinesla císaři Ferdinandovi II. možnost jak splatit odkaz arcivévody Maxmiliána Řádu německých rytířů statky. Nejdříve dne 17. 7. 1621 daroval Řádu konfiskované sousední panství Bruntál a **18. 1. 1623 koupil Řád německých rytířů od Jana st. Kobylky sovinecké panství**. A obě tato panství byla roku 1625 prohlášena za komorní komendu, podléhající přímo velmistru ŘNR.

A tak porážkou stavovského protihabsburského povstání, zpečetěnou bitvou na Bílé hoře a následnými událostmi byl definitivně na příštích 300 let ovlivněn osud českého státu, také určen osud nejen Jana st. Kobylky, ale i celého sovineckého panství. Jan st. Kobylka se ze Sovince odstěhoval na sousední šternberské panství knížat Minstrberků, tam si roku 1626 zakoupil dům, pobýval také v Olomouci. Samotný Sovinec včetně celého panství se tak stal na tři staletí majetkem Řádu německých rytířů. Tento Řád zde omezil a také vyhnal širitele protestantského Lutherova učení a na farnosti instaloval katolické duchovní. Ve Frýdlantě, Albrechticích a Stránském to byl farář V. F. Heinrich.

Třicátá léta 17. století byla pro městečko Frýdlant obdobím poměrného klidu, jeho huť se navíc stala významným dodavatelem zbraní pro císařskou armádu. Ale i tak válka značně postihla i městečko Frýdlant, kde např. zůstalo po odchodu dánských vojsk 25 vyhořelých domů (*r. 1626*). Válečná vřava se převalila panstvím poté ještě na podzim 1643. Uklidnění nastalo teprve v roce 1650, kdy ze sovineckého hradu odešla švédská posádka, jejíž nájezdy do okolních míst byly obzvláště tíživé. Popisované události znamenaly i na Sovinecku velký přelom politický, hospodářský i národnostní. Svého vrcholu nabývala německá kolonizace, v úředním styku se přestalo používat češtiny, hlavním úředním jazykem se stala němčina. Život poddaného frýdlantského občana nebyl nejen v první polovině 17. století zrovna nijak lehký. Už za Jana st. Kobylky docházelo ke zvyšování poddanské povinnosti v nejrůznější formě, zvyšoval se odvod naturální i peněžní renty. Třicetiletá válka pak k tomu přinesla všude ještě těžké strádání. Těžké rány dávali kořistící Švédové, tato invaze uvrhla dolování v celé rýmařovské důlní oblasti do stavu nuceného klidu. Za třicet let bojů se téměř celé panství proměnilo hlavně v důsledku řádění válčících vojsk v poloviční poušť. Třicetiletá válka a její zakončení vestfálským mírem (*24. 10. 1648, podepsány konečné mírové smlouvy*) znamenala pro země Koruny české výrazný zlom, a to nejen z hlediska politického a hospodářského. Bylo povoleno pouze vyznání katolické, nekatolíci se museli podřít, nebo pak emigrovat za hranice. Válečné plundrování se následně promítlo také do hospodářského života celého panství, samotného postavení poddaných, ale i do oblasti duchovní a morálky. Sovinecké panství se ale po všech válečných útrapách i tak nakonec rychle vzpamatovávalo. Poměrně malý a omezený počet nevolníků a poddaných na panství zvýšením pravidelných robotních povinností splácel poválečnou hospodářskou konjunkturu.

Víra v čarodějnice a vampyrismus

České země, přestože i jim lze vyčítat mnohé, nebyly přístupné víře v čáry nebo kouzla. Také v sousedním Slezsku došlo jen ojediněle k procesům s domnělými čarodějnicemi (*snad několik inscenovaných procesů v okolí Wroclawi v letech 1456 – 1503*). Před třicetiletou válkou byly u nás zaznamenány jen ojedinělé případy procesů s čarodějnicemi, snad první se udál roku 1540, kdy byla první upálena v Náchodě. Vlna inkvizičních procesů postihla s rokem 1636 oblast Zlatohorska a Nisska. A právě v nedalekých Zlatých Horách a Jeseníku bylo například jen v letech 1639 - 1651 upáleno 102 obětí. Válka, bída a s tím v tomto období úpadek mravů a vzdělanosti vedly k šíření tragických pověr, a také sovinské panství postihla nízká lidská vášeň spojená s vírou v čarodějnice a vampýry. O případech vampyrismu (*zohavování mrtvol*) píše také frýdlantská matrika. Popisuje případ pohřbené, avšak později vykopané a katem spálené Magdaleny, vdovy po Jakubu Zimmerovi (*zemřela 18. 3. 1610*). Ta přestože zemřela „zbožně se slovy víry na rtech“, byla hned 19. dubna vykopána a „ohněm v popel obrácena“.

Matrika v Brunzeufu (*Rýžovišti*) zachycuje v letech 1610 - 1617 až 11 podobných případů. Ve Frýdlantě, kde byl v této době zdánlivý klid, došlo k dalšímu zhanobení mrtvolky až roku 1617. Dne 6. 3. 1617 zemřelá Zuzana, vdova do Mertu Wolfovi, nemohla být přes snahu a protesty pastora Melchiora Kleera řádně pohřbená a musela být katem spálena na prach. Lze připsat zásluhu pastoru Kleerovi, humanisticky vzdělanému a smýšlejícímu člověku, že ve Frýdlantě došlo v té době jen k těmto dvěma případům. Tato jedna s temných stránek lidské povahy, ale zejména závist, hloupost a nevědomost nejsou spjaty jen se sovinským a sousedním janovickým panstvím, ale se severní Moravou a se Slezskem vůbec (*hony na čarodějnice apd.*). Ponuré jsou příběhy např. statečného a vzdělaného faráře Jana Františka Bapsta s nedalekého Rýmařova. Před řáděním onoho smutně proslulého inkvizitora Jindřicha Franze Bobliga z Edelstadtu (*Cukmantl, dnes Zlaté Hory*) se zachránil na Nový rok 1686 jen útekem. Tolik štěstí ale bohužel neměl šumperský děkan Kryštof Lautner, upálený za obrovského monstrprocesu roku 1685 v Mohelnici. V roce 1686 upálili jako čarodějnicí bláznivou ženu z Frýdlantu, a o tři roky později zase bylo dokonce spáleno větší množství těl nebožtíků prý podezřelých z vampyrismu ve Valšovském žlebu. Pověry se ale houževnatě držely dál. Ještě v závěru 17. století (*r. 1698*), vykopal prý „*rozzuřený lid a spálil opět ve Frýdlantě babičku, protože prý v noci lidi strašila*“. Roku 1696 ale i nedaleké šumperské a velkolosinské procesy s čarodějnicemi po 18 letech hrůzy skončily, Boblig zemřel zcela v zapomnění jako 87-letý stařec v Olomouci 27. 1. 1698. A definitivně až teprve protesty šlechty, odpor církve a osvícený postoj Marie Terezie přinesly roku 1766 artikul právě proti čarodějnickým procesům, a teprve toto přísné zakročení učinilo tomuto řádění v zemi konec.

III./ 17. - 18. století

Vzrůst vlivu katolické církve

Po pádu stavovského povstání došlo u nás také k prvním pokusům o rekatolizaci, římsko-katolická církev se pokoušela znovu dobýt ztracené pozice. Nekatolíci očekávali od krále Matyáše, který byl stavy uznán českým králem (1611 - 1619) podporu, ale naopak došlo k posílení zejména katolických aktivit. K výraznému vyhocení rozporů mezi katolickým a protestantským táborem došlo v roce 1615 v celoevropském měřítku, a po sněmu roku 1617 vypověděla katolická strana už otevřeně nepřátelství. **Frýdlantská farnost** byla po odchodu Jiřího Tintze nejdříve přidělena do Velkrub (*Václavova*), později do Jiříkova a v letech

1643 - 1786 postupně do Moravice, Brunzejfu (*Rýžoviště*) a Albrechtic. Až teprve **roku 1786 byla ve Frýdlantě zase obnovena duchovní správa**, byla zde zřízena lokálie jako součást albrechtické fary (*roku 1859 pak i samostatný farní úřad*). Frýdlant dostává roku 1786 samostatného duchovního pastýře Hypolita Knollmeyera, který zde poté působil dalších 27 let (*zemřel roku 1813 ve věku 65 let*). Toho pak roku 1814 vystřídal druhý lokální kaplan Jan Grún z Moravice, který zde působil do roku 1831. Celkem přesně o událostech v městečku a na panství hovoří listiny ukládané do bány frýdlantského kostela. Báh byla nově osazována celkem 5x – v letech 1614, 1678, 1734, 1827 a 1934. Nový hřbitov byl při kostele vybudován v roce 1770. Země, částečně válkami a boji vylištěná, přesto lákala nové osídlece, začal další příliv německy mluvících sedláků a řemeslníků do zdejšího podhorského kraje.

Život na panství v 17. století

Hranice sovineckého panství nebyly zdaleka tak stabilní a neměnné jako např. u sousedních Janovic. Rozšiřování sovineckého panství v 16. století probíhalo na levém břehu Moravice i na úkor bruntálského souseda. Magnetem, který sem přitahoval pány, řemeslníky a kupce byly hlavně činnosti související s dolováním. Přesto, že rudné bohatství, zručnost a um frýdlantských obyvatel vytvářely předpoklady pro **tradiční místního hutnictví**, bylo důlní podnikání, zejména za Jana staršího Kobylky, do jisté míry podnikáním spíše nejistým. Jednotliví těžaři (*menší doly roztroušeny i v samotném okolí Frýdlantu*) prodávali vytěženou rudu sovinecké vrchnosti, která tuto potřebovala pro provoz vlastních hamrů. První zmínka o hamru ve Frýdlantu je z roku 1578, podrobnější zpráva, potvrzující hutnickou výrobu, je až z roku 1582. Roku 1643 jsou v městečku provozovány už 2 hamry (*dolní a horní*) a u nich stála huť či dýmačka. V době bojů s vojsky švédského generála Lennarta Torstensonova, který před Čechy podruhé napadl Moravu, v roce 1643 huť vyhořela. Po rekonstrukci obou hamrů v roce 1650 byla u horního hamru postavena vysoká pec, tzv. slévačská pec. Podle dostupných informací je zřejmé, že sovinecká vrchnost postavila a provozovala v té době poměrně velký železářský podnik. Nový hamr odpovídající požadavku kvalitnějšího železa je doložen ze zpráv z roku 1651. Jinak vedle hutnictví se zde celkem rozvíjelo i pastevectví a pěstování lnu.

Veškerou výrobu v hamrech tehdy vedl **správce hamrů**. Frýdlantská matrika a gruntovní kniha uvádějí poměrně přesně střídání jednotlivých správců hamrů – Adam Hoppauf (*90. léta 16. st.*), Jan Lindner (*1603*), Jan Lichtblau (*zemřel r. 1615*) a po něm Jan Göphart. Mezi pracovníky hamrů pak patřili hlavně taviči železa, kováři, hlídači uhlí, hutní šafáři, dmýchači, kovářští pacholci a další hutní dělníci – ti nebyli povinni žádnými robotami a naturálními dárkami, platili jen přiměřenou činži 6 grošů ročně. Například podle urbáře z roku 1582 je těchto pracovníků ve Frýdlantě uváděno celkem 28.

S hutní výrobou úzce souviselo pálení dřeva ze sovineckých lesů, kterým se získávalo pro hamry nezbytné dřevěné uhlí. Dřevo tak bylo druhou základní surovinou pro fungování hamrů. **Lesy na sovineckém panství** v důsledku dolování, získávání dřevěného uhlí, ale i s rozvojem pil značně utrpěly. Rovněž tak množství zvěře zde bylo menší než například na sousedním panství janovickém, kam se také jezdilo častěji na hony. Vrchním pánem nad panskými lesy byl polesný (*lesmistr*), jemu pak byli podřízeni hajní. Např. v časech nástupu Ederů na panství byl polesným Vaněk Chromej, který bydlel na Sovinci. V Těchanově se roku 1586 uvádí hajný Macek, nebo v urbáři z roku 1582 se mluví o hajném Pavlovi ve Frýdlantu. Dřevařské a další práce v lesích vykonávali poddaní jako povinnost roboty, nebo za plat.

Správa městečka Frýdlant nad Moravicí

Přestože ve druhé polovině 17. století docházelo k omezování provozu v hamrech a hutích, patřil Frýdlant v té době stále mezi významná centra řemeslné výroby na panství. Patřil mezi starousedlické obce, majetkově velmi rozrůzněné, se střední výměrou mezi 13 až 16 lány. První osobou tehdy ve středověké správě města byl vždy **městský rychtář čili fojt**. Stál v čele obce, jako panský úředník vykonával nižší správní a soudní pravomoci a vybíral také dávky, činže a herně od všech poddaných pro sovineckého pána. Vlastnil největší statek ve vsi s výměrou jeden a 3/4 lánu. Měl rovněž právo držet si některé řemeslníky, např. písaře, pekaře a řezníka. Podle gruntovních knih a matrik v městečku nacházíme kováře, zbrojíře, hrnčíře, bednáře, koláře, ševce, ale i hostinského. Přestože žádné písemné zprávy z té doby nepotvrzují ve Frýdlantě existenci řemeslníků a obchodníků, lze předpokládat, že zde byli také usídlení. Písemné zprávy je pak uvádějí od roku 1783.

Správa městečka tehdy byla hl. záležitostí městského rychtáře. Ve Frýdlantě a Brunzejfu stál vedle něj ještě také purkmistr a šest radních (*konšelů*). Ti byli voleni na jeden rok a potvrzováni vrchností. Urbář z roku 1618 uvádí ve Frýdlantu jen 45 osob. V roce 1642 počet usedlých a platicích feudální rentu opět stoupl na 48. Z toho bylo 19 domkářů - bezzemků, jejichž život byl nejtěžší na celém panství. Po válkách se poměry v kraji zvolna uklidnily a nastal nový rozvoj. Frýdlant ale nikdy nebyl významnějším obchodním a řemeslnickým střediskem panství. Už od 16. století tuto úlohu hrál větší Brunzejf (*Rýžoviště*), ve Frýdlantě bylo začátkem 17. století jen 52 domů, **správním střediskem panství byl samotný Sovinec** a později Dolní Dlouhá Loučka. Ve druhé polovině 17. století docházelo k omezování provozu v hamrech a hutích ve Frýdlantě. Užitek vrchnosti přinášely různé pronájmy panských lesů, polí a luk v okolí Frýdlantu a panských chaloupek u hamrů ve Frýdlantu. Přesto, v důsledku poměrně vysoké nadmořské výšky, podnebí, povětrnostních podmínek a nekvalitní půdy, nepřinášela zemědělská výroba sedlákům a chalupníkům žádný velký zisk. Pro rozvoj obchodu, živností a hlavně směny se zlepšily podmínky teprve po roce 1783, kdy císař Josef II. schválil zvláštním privilegiem konání 4 výročních trhů ročně v městečku (*v březnu, červnu, září a prosinci*) a týdenního trhu každý pátek. Stejně tak už po zrušení nevolnictví roku 1781 se naskytla i Řádu německých rytířů příležitost k novým formám podnikání na panství, kterého se pak rovněž významně účastnili i frýdlantští občané. Vlastní rozvoj průmyslové výroby však počal až po roce 1848, kdy padly poslední feudální nesvobody a prostý člověk již nemusel pracovat jen na panském majetku.

Poměry na panství v 18. století

Rozsáhlé pobělohorské konfiskace postihly odbojnou šlechtu i ve zdejší oblasti a umožnily katolické a církevní šlechtě nebývale rozšířit pozemkový fond. Sovinecké panství se stalo ve 20. letech 17. století **majetkem Řádu německých rytířů**, na panství pak došlo k násilné rekatolizaci. Spojením bruntálského panství Jana Bruntálského z Vrbna a panství Sovinec byla vytvořena nová komorní komenda, připadající do osobního majetku velmistra německého řádu. V těchto těžkých dobách se na panství Řádu uskutečňovaly změny, na něž si musela ostatní země ještě staletí počkat. Skutečný postoj panské sovinecké vrchnosti k poddaným lze dokumentovat na několika případech. Nejdříve velmistr německého řádu Jan Kašpar z Ampringenu (*1619 – 1684*) omezil u poddaných na svých panstvích náklady na svatby a křty a 18. června 1672 pak vydal patent, jímž **zrušil na řádových panstvích nevolnictví** (*tedy i na sovineckém panství*). Zrušil též pěší i jízdní roboty, vydal například také výnos proti obohacování fušerů. Řád vytvořil hospodářský a charitativní systém, který

pomáhal k návratu prosperity nejen na svých panstvích severní Moravy a Slezska. Roku 1707 koupil sovinecký pán Dolní Loučku. V 18. století došlo často k velké neúrodě, hladu a tak nárůstu drahoty. Výroba v železářské hutí počala pozvolna upadat. Začal se v té době projevovat nedostatek kvalitnější železné rudy a vhodného dřeva v okolí Frýdlantu, navíc zde byla velká konkurence na sousedním janovickém panství. Hamr přestal zřejmě pracovat kolem roku 1760. Z roku 1763 je doložen prodej hutě a přilehlých pozemků místnímu mlynáři Ignáci Röhrovi (*nebo Röhrichovi ?*). V 70. letech 18. století pak došlo ještě k novému pokusu o obnovu hutní výroby frýdlantským měšťanem Hubertem Heinrichem. Ale v roce 1812 už došlo k zastavení provozu i v posledním existujícím hamru v městečku. K obnovení zašlé slávy hutnické výroby došlo pak ve Frýdlantě až o století později.

S druhou polovinou 18. století se také pojí jméno **významného rodáka z Frýdlantu nad Moravicí**. Dne 1. března 1785 se v domku Na Kopečku (*pozn. – dnes Penzion Eliška*), v rodině vzdělaného krejčího Engelberta Heinricha a jeho manželky Theresie, roz. Thielové, narodil jako sedmé dítě **Albin Heinrich**. Ten po studiu gymnázia v Altenburgu v Uhrách, pak na universitě ve Vídni a v Bratislavě, a po studia a praxi vychovatele v polském Krakově a Těšíně, působil jako profesor akademického gymnázia v Brně. Roku 1832 byl pak jmenován konzervátorem knihovny Františkova muzea, pak kustodem, a na konec se stal profesorem mineralogie světového jména. Získal mnohá čestná uznání od vědeckých společností z několika zemí. Krátce působil i jako poslanec Moravského zemského sněm, ale pro nemoc roku 1850 odešel do důchodu. Zemřel roku 1864 v Brně.

IV./ 18. - 19. století

Politický a hospodářský vývoj v 18. století

V 18. století dochází k prohloubení krize tradiční stavovské společnosti. Můžeme také hovořit o stále výraznějším uplatňování vznikajících podnikatelských vztahů. Stávající ekonomický systém, založený na naprosté převaze agrární produkce a tuhé poddanské závislosti byl v zemi reformován a postupně odstraňován. Přesto, že docházelo k omezení neplacené dvorské služby poddaných, robotní, finanční a naturální povinnosti vůči vrchnosti zůstávaly. Z politického hodnocení je možno toto období označit za epochu absolutismu. Rekatolizační násilí prakticky oficiálně ukončil až **toleranční patent z roku 1781**, kterým byla Habsburky vyhlášena některá nekatolická vyznání za povolená. Pozitivní byla role administrativních reforem Marie Terezie a pak i císaře Josefa II., hlavně **patentu o zrušení nevolnictví z roku 1781**. Tím se naskytl i Řádu německých rytířů příležitost a možnosti k novým formám podnikání, kterého se účastnili i obyvatelé Frýdlantu. Nových dimenzí nabyla manufakturní a živnostenská politika v celém zdejším kraji. Dochází také k zavádění nové strojové velkovýroby a rozšiřování manufaktur. Vedle Rýmařova byla založena textilní manufaktura také v Brunzejfu (*roku 1772*), kde pak našlo práci i nemajetné frýdlantské obyvatelstvo. Vedle tohoto pozitivního vývoje přesto ještě existoval nízký stupeň ekonomické provázanosti a kooperace jednotlivých oblastí a krajů v zemi. Roku 1785 byly zahájeny práce na sestavení josefínského katastru, který poprvé řádně evidoval veškerou zemědělskou půdu v zemi. Toto rovněž napomohlo k rozvoji podnikání a dalšímu osídlení v kraji. Nejen na severní Moravě a ve Slezsku té době (*tzn. za vlády Marie Terezie a Josefa II.*) **postupovala germanizace**. Dvorským dekretem ze dne 18. 5. 1784 byla němčina vyhlášena v Čechách za „celozemskou úřední řeč“. Vedle zřízené státní rady se nejnižšími instancemi veřejné správy staly (*od r. 1760*) kanceláře jednotlivých panství.

Demografický vývoj v kraji

V 18. století dochází k pozvolnému úpadku výroby v železářské huti také na sovineckém panství. Dochází k prodeji hutě a přilehlých hutních pozemků, Řád německých rytířů tyto prodal roku 1763. K oživení hutnické tradice ve Frýdlantě (*přes snahu v závěru 18. století*) dochází až o století později, a to po roce 1930. Přes dřívější rozvoj a proslulou hutní výrobu se Frýdlant nikdy nestal významnějším střediskem oblasti. Obchodním centrem byl nedaleký větší Brunzejf a administrativním centrem nejdříve Sovinec a od roku 1810 Horní Dlouhá Loučka (*až do nového zemského uspořádání po roce 1848*). Frýdlant měl pro sovinecké panství tedy význam zejména jako středisko hutnictví, toto dokazuje i s tím související demografický vývoj růstu počtu obyvatel městečka:

Rok	1771	1783	1795	1800	1810	1839	1847
obyvatel	562	576	646	679	688	754	833

Ještě v roce 1810 byl Frýdlant podle počtu obyvatel sovineckého panství až na 5. místě za Brunzejfem (*1 727 obyv.*), Dolní Loučkou (*1 246 obyv.*), Lomnicí a Pasekou. Celkový počet obyvatel panství byl v tomto roce 12 754, na panství bylo celkem 2 100 domků. K většímu nárůstu usídlených obyvatel Frýdlantu dochází až ve druhé polovině 19. století. První pravidelné sčítání lidu bylo provedeno až v roce 1880 (*Frýdlant 1 661 obyv.*), to se pak provádělo každých 10 let.

Ve víru válek a bojů

Ani 18. a 19. století nelze charakterizovat jako epochu klidu zbraní. Ještě se země Koruny české nevzpamatovaly z pohrom a útrap třicetileté války, a už začátkem 18. století vpadli až na jižní Moravu výbojní Maďaři společně s Turky. V období let 1742 - 1813 byla Habsburská monarchie téměř nepřetržitě ve víru válek (*válka o dědictví rakouské, sedmiletá válka, tažení proti Turecku, pruský vpád, napoleonské tažení*). Koncem roku 1741 byla severní Morava v rukou pruských a saských vojsk, ve válce Marie Terezie ztratila Slezsko. Také tento kraj rabovali procházející vojáci, války postihly celou zemi hospodářsky. **Kontribuce a válečné dávky ruinovaly hospodářství i na sovineckém a sousedním janovickém panství.** Vedle válek dopadaly na obyvatelstvo i další pohromy. Řádily epidemie, požáry, povodně a byly roky neúrody. Morová epidemie zasáhla Frýdlant v letech 1714 - 1715. V letech 1712, 1713 a 1737 byla v kraji velká neúroda, hlad a s tím související velká dražota. Život v tomto hornatém kraji nebyl tedy ani v 18. století pro místní obyvatelstvo nijak lehký. Přesto zdejší usedlíci velkou měrou přispěli k rozvoji a prosperitě kraje i v tomto nelehkém období. K určitému uklidnění a dalšímu rozvoji i samotného Frýdlantu došlo až ke konci 18. století.

Revoluční roky 1848 – 1849

České dějiny 1. poloviny 19. století jsou hlavně vykládány jako národní obrození. Konec napoleonských válek zastihl české země jako součást Rakouského císařství. České země byly zasaženy novými liberálními myšlenkami, odehrával se započatý zápas za odstranění dosavadních zbytků feudálních práv a stavovských přehrad. Přes hospodářský pokles začal pozvolný rozvoj továrního průmyslu a strojové výroby, železnice zkracovala vzdálenosti. Ve Frýdlantu byl všeobecný hospodářský pokles ještě umocněn zánikem výroby železa počátkem 19. století a krachem brunzejské tkalcovny v roce 1811. Po skončení revolučních

a napoleonských válek měl být stabilizačním kamenem v Evropě systém Svaté aliance, ale již 20. léta přinesla první otřesy tohoto systému. Také u nás docházelo k místním nepokojům.

Revoluční vlna z let 1848/1849 procházející západní a střední Evropou se nevyhnula ani Rakouskému mocnářství. Revoluční rok 1848 znamenal nejen počátky novověku, ale rozpad středověkého vrchnostenského zřízení a měl vliv i na změnu života také ve zdejších kraji pod horami Jeseníků. Byla vyhlášena konstituce a také zrušena roboty, vrchnostenské úřady z feudálního zřízení pozbyly tak svého dřívějšího hlavního významu. Novým organizačním zákonem č. 355/1849 ř.z. **byla tehdy zřízena okresní hejtmanskost**, státní správa zrušením poddanství přišla o svůj nejnižší článek – tj. o panství. V roce 1850 byl vydán nový volební řád, podle něhož byl ve Frýdlantě zvolen starostou Franz Dittrich, dále 2 radní a 6 členů rady. Počátkem 60. let se ustálil systém samosprávních obcí a nad ní politický okres. Zákonem č. 10/53 ř.z. ze dne 19. 1. 1853 byl prakticky dán základ také k nové organizaci politické, soudní a finanční správy. Krátce poté zahájil v regionu svoji činnost i **nový okresní úřad v Rýmařově** (28. 4. 1855), který trval prakticky až do záboru Sudet Němci na podzim 1938.

V./ 19. - 20. století

Velké změny ve Frýdlantě

Popisované období 1. poloviny 19. století bylo také pro městečko Frýdlant obdobím velkým změn. V roce 1786 zde byla opět obnovena duchovní správa a tato lokálie se stala součástí albrechtické fary. Na základě úředního povolení zde v roce 1828 zřizuje Johann Schwarz stálou lékařskou praxi. Již od počátku 19. století měl Frýdlant vlastní vodovod. Přiváděl vodu z pramenů někde mezi Frýdlantem a Vajglovem dřevěnými trubkami do čtyř místních kašen, nový vodovod byl postaven až později v roce 1911. V téže době pořizuje obec z finančního daru Statkářského úřadu v Oberlangerdorfu první hasičskou stříkačku. Na základě zákazu pohřbívání kolem kostelů dochází v roce 1834 k přemístění místního hřbitova. Nový hřbitov pak byl založen v roce 1886. Dědičný správce Franz Englisch obdržel v roce 1840 povolení k provozování nového ubytovacího zájezdního hostince v obci. Roku 1863 byl z iniciativy vedení přádelny lnu postaven pro dělníky a jejich rodiny tzv. tovární špitál. Ten stál v obci až do roku 1913, kdy byl zrušen a budova přestavěna na dětskou školku.

Založení přádelny lnu - její historie

Podnebí podhůří Jeseníků bylo optimální pro pěstování lnu, který se v kraji v počátcích 19. století stal významnou plodinou. Pěstování lnu mělo vliv také na to, že **Frýdlant byl vyhlédnut pro výstavbu přádelny lnu**. Frýdlantské obyvatelstvo se tak až do roku 1852 převážně zabývalo pastevectvím, pěstováním lnu a také dalšími pracemi v zemědělství a v okolních lesích. České země se postupně stávaly významnou součástí moderní industriální civilizace. Začal se vytvářet vnitřní trh, docházelo ke spolupráci jednotlivých území a teritorií. Jedinec mohl teoreticky svobodně nakládat se svou pracovní silou, prakticky byl ale stále stejně ekonomicky závislým hlavně na svém zaměstnavateli. Zásadní změnu do místních velmi zchudlých poměrů přineslo období let 1852–1853. Deseti akcionáři bývalé šumperské přádelny lnu byla pod vedením obchodníka Josefa Pohla z Opavy **založena ve Frýdlantě místní přádelna lnu**. Situování továrny povolila 20. března 1852 úřední komise ze Šternberka. Hned 15. dubna se započalo s výstavbou továrny. Musel být změněn tok řeky Moravice a její koryto přeloženo v délce asi 1550 m blíž k trati (*železnice ovšem tehdy ještě*

postavena nebyla). Továrna byla postupně vybavována strojním zařízením a již v roce 1853 zde byl instalován parní stroj. Majitelé dobře vystihli jeho ekonomický přínos v době většího nedostatku vody v řece Moravici. Na podzim roku 1853 mohla přádelna (*čítající asi 3000 vřeten*) zahájit provoz. Práci zde našlo asi 180 pracovníků, z toho 30 žen, roku 1918 to už bylo 460 lidí, z toho 300 žen. Od tohoto roku už má zaměstnanost sestupnou tendenci. V roce 1926 to bylo jen 90 pracovníků. Základní kapitál činil při vzniku 275 tis. zlatých.

V roce 1855 bylo továrně uděleno povolení zemského úřadu s právem ***užívat pečeti a štítu se znakem císařského orla***. Generální schůzí v roce 1856 bylo usneseno přeměnit dosavadní volnou provozní společnost v akciovou, počet vřeten byl zvýšen na 5 300 a později až na 8 140. V továrně se postupně měnila také denní pracovní doba, nejdříve 14 - 16 hodin, od roku 1862 jen 14 hodin, poté od roku 1882 už 12 hodin. Osmihodinová pracovní doba byla zavedena až od 8. ledna 1919. Od vzniku továrny zde pracoval první parní kotel se 3 atmosférami tlaku na dřevěné vytápění. V roce 1890 bylo pořízeno parní pohonné zařízení, stoupající výroba si v roce 1907 vyžádala dalšího zesílení pohonných strojů. První tovární komín (*plechový*) byl vysoký 38 m, až roku 1858 byl postaven komín zděný vysoký 44 m, v roce 1908 byl zvýšen na 50 m. V následujícím roce došlo k velkému požáru v tírně lnu, bylo zničeno celé poschodí továrny a zastavena výroba. V témže období (*roku 1907*) byla továrna elektrizována a bylo zavedeno elektrické osvětlení.

V následujících letech začal předešlý rozmach závodu postupně klesat, a to jak v důsledku 1. světové války a vznikající hospodářské krize. V období 1. světové války výroba poklesla na 11 % předválečné úrovně. Ani po skončení války přádelna lnu svoji výrobu už nezvýšila. Roku 1922 byla výroba zastavena a od roku 1923 byla přádelna v provozu jen s omezeným režimem. V roce 1925, kdy dosáhla svého maxima, to přesto bylo jen 55 % předválečné výroby. Pokles výroby v letech 1925 až 1929 vedl k ***definitivnímu uzavření přádelny lnu, ke kterému došlo v květnu roku 1929***. V roce 1930 prázdné objekty továrny včetně obytných domů a zařízení za 1 200 tis. Kč kupuje firma „*Franke a Scholz*“, ta už tehdy vlastnila továrnu na cínové a olovené výrobky v sousedním Rýmařově (*založena 1894*). Tím úspěšná éra přádelny lnu vlastně skončil a došlo tak k ***přebudování provozů na válcovnu fólií a zušlechtovnu***. Frýdlantská přádelna lnu byla více jak půl století velmi úspěšným podnikem. Významně rozšířila možnosti zaměstnání v kraji a hlavně ve Frýdlantě, přispěla k rozvoji a zvelebení města i okolního regionu.

Komunikace a spojení se světem

Sedmdesátá léta 19. století byla poznamenána prudkým ***rozvojem silniční a železniční sítě***. Do té doby bylo spojení Frýdlantu s ostatními oblastmi až velmi nedokonalé. Pro poštovní spojení bylo roku 1862 ve Frýdlantě zřízeno odkládací stanoviště pošty, umístěno do dnes již neexistujícího hostince Krist. Stálý poštovní úřad vznikl v obci roku 1873, ve stejném roce byl založen dobrovolný hasičský sbor a četnická stanice byla zřízena o dva roky později - v roce 1875. V roce 1899 byl poštovní úřad přemístěn z domu č. 74 do domu č. 71. V roce 1910 obec zakoupila pro poštu dům č. 60 na náměstí, kde pak byla pošta až do roku 1947. Od 2. října 1913 měla obec stálé telefonní spojení, nejdříve jen do Brunzejfu. A o půl roku později – dne 11. května 1914, se uskutečnila první pravidelná ***poštovní doprava auty na trase Šternberk - Frýdlant - Rýmařov***. Potřeba dokonalejšího spojení se ukázala především po založení přádelny lnu. Takže, když se roku 1871 připravovalo budování železniční tratě Olomouc - Krnov, vyjádřilo vedení přádelny lnu vážný zájem o vybudování železniční přípojky. Roku 1877 byla stavba přípojky z Valšova na Rýmařov zahájena a již ***roku 1878***

uvítali frýdlantští občané první vlak. Další vlaková zastávka byla zřízena roku 1882 a dostala název Frýdlant na Poličce. Rozšiřovala a zlepšovala se i síť silnic. V roce 1874 to byla silnice z Rýmařova do Brunzejfů přes Albrechtice a Vajglov, a také pobočka Vajglov - Frýdlant. Pak o 10 let později byla postavena silnice přes náměstí ke hřbitovu s přípojkou na okresní silnici, roku 1890 došlo k silničnímu připojení na okolí a uvedení do provozu silnice z Valšova do Velké Štáhle. Na přelomu 19. a 20. století byly intenzivně budovány také místní cesty a komunikace v samotném Frýdlantu, roku 1901 zde byl dostavěn most přes řeku Moravici (*Pozn. - bohužel při ústupu německého Wehrmachtu r. 1945 byl destruktivně zničen*). V letech 1908/1909 se pokračovalo ve výstavbě silnice na Školní ulici, současně bylo zaváděno veřejné osvětlení ulic po městě.

VI./ 1. polovina 20. století

Spolky, školství a duchovní život na počátku 20. století

Události ve Frýdlantě nabraly na přelomu 19. a 20. století rychlejšího spádu. S rozmachem přádelny lnu souvisel i celkový rozvoj městečka a jeho okolí. Od **roku 1894, kdy byla zavedena korunová měna (2 koruny za 1 zl.)** si obyvatelé postupně zvykali na novou měnu. Také pro Frýdlant je v závěru 19. století charakteristickým rysem **vznik spolků a rozvoj spolkového života**. Už s výstavbou přádelny lnu bylo roku 1853 spojeno založení nejstaršího spolku v obci pod názvem "Předák lnu", pak v roce 1873 jako další spolek vznikl místní hasičský sbor. Roku 1896 založili místní váleční vysloužilci svůj Spolek veteránů, rok nato pak došlo k ustavení Spořitelního a záložního spolku. V obci bylo v té době **celkem až 24 zájmových spolků a místních sdružení** – například pěvecký, tělocvičný, okrašlovací, různé spolky a zájmová sdružení mládeže. V roce 1904 byl v obci založen katolický lidový spolek, o 2 roky později byla zahájena stavba sálu tohoto spolku. Od roku 1909 byla v obci mládežnická spolková jednota. Spolky vznikaly i v dalších letech 20. století.

Koncem 19. století a v průběhu 20. století se pak **rozšířil i počet a typ školských zařízení** nejen ve Frýdlantě, ale také v okolních obcích. Už za učitele Gustava Thinna byla v roce 1861 rozšířena škola na dvojtřídní, stará školní budova byla zbořena a postavena nová. Počet žáků ve škole ke konci 19. století neustále rostl, škola byla proto roku 1871 rozšířena na trojtřídní. Po vzniku paralelní třídy v roce 1904 musela být o dva roky později (1906) postavena nová školní budova, ve které se nacházel i byt pro řídícího a dva pokoje pro učitele. Na 4 třídy pak byla škola rozšířena roku 1908. Ředitelem školy byl v letech 1905 až 1916 Ignatz Grosz. Významným nejen pro Frýdlant byl rok 1924, kdy byla škola rozšířena o nadstavbu 1. a 2. patra, stavba tehdy stála 546 tis. korun, ale zvýšila kapacitu školy.

Školy také působily hlavně ve větších obcích – v Sovinci bylo Německým řádem zřízeno gymnázium (1867), v Rýžovišti pak dívčí klášterní škola (1866), ale i živnostenská pokračovací škola (1921) a německá národní škola vzdělávací (1929). Začátkem 20. století pak ve Frýdlantě vedle původní obecné školy z 16. století působila i německá obecná škola, od roku 1922 měšťanská škola a ještě od roku 1929 i nová živnostenská pokračovací škola.

Neúplné základní školy bez vyšších ročníků ještě nějaký čas zůstaly hlavně v okolních menších obcích. S rozvojem místní hliníkářské výroby bylo v Břidličné zřízeno podnikové odborné učiliště fi. Kovohutí s řadou hutnických oborů, a to úspěšně fungovalo téměř do konce 20. století, kdy učiliště bylo (*bohužel*) bez výukově oborové náhrady zrušeno.

Změn doznal i duchovní život v obci

Frýdlantská farnost byla v 19. století převážně katolická, evangelíci se zde objevili až ke konci století. V roce 1898 byla na Polní ulici postavena **evangelická modlitebna se zvoničkou**. Starokatolické hnutí získalo příznivce v místě kolem roku 1900. První starokatolické křtiny provedl ve Frýdlantě v roce 1902 vikář Karel Erhart ze Šumperka. V modlitebně byly od roku 1904 slouženy první starokatolické bohoslužby farářem Vilémem Hosnerem. V roce 1907 byly z iniciativy faráře Erharta zahájeny přípravné práce na vybudování také starokatolického kostelíku (kaple). A než byl postaven, zřídil vikář Erhart na fojtství starokatolickou modlitebnu. **Kostelík byl dostavěn a vysvěcen v roce 1911**, stojí na nejvyšším místě náměstí a je postaven v jednoduchém gotickém slohu. Po 2. sv. válce a poválečném odsunu Němců kostel začali využívat věřící církve československé, poté se stal smuteční síní. Oprav a rekonstrukcí se dočkal v té době také **římskokatolický kostel sv. Tří králů**. Roku 1901 byla opravena klenba presbytáře a v roce 1905 dostal celý kostel novou krytinu, byl vymalován a získal nové oltáře. Roku 1907 byly do kostela pořízeny i nové varhany. V letech 1916 a 1917 byly pro válečné účely sneseny postupně dva zvony. Nové zvony zde byly vysazeny až roku 1925. Další rozsáhlé opravy kostela byly provedeny v roce 1934 spolu s už pátou opravou bání na věži kostela.

Na začátku 20. století již městečko Frýdlant patřilo mezi středně velké obce, v roce 1900 zde podle sčítání lidu bydlelo už 1 583 obyvatel (*156 domů*). Vedle nové přádelny lnu, která poskytovala zaměstnání místním obyvatelům, se možnosti další práce rozšířily po **otevření kamenolomu (čedičový závod v majetku ŘNR z Bruntálu)** v prosinci roku 1908. Prvním správcem se stal důlní ředitel Stefan Zaremba, který vedl těžbu až do roku 1933. Těžba probíhala nejdříve v tzv. severním lomu a od roku 1909 také v jižním ložisku. K lomu také patřily 2 velké drtiče s třídícím a prosivacím zařízením. Pro nedostatek odborníků z místa byla správa nucena povolovat odborníky odjinud. V době 1. sv. války byli v kamenolomu nasazeni nejdříve ruští, později i italští zajatci.

Předzvěst 1. světové války zastihla Frýdlant uprostřed oslav, kdy **28. 6. 1914 byl na náměstí odhalován pomník císaři Františku Josefovi**. Pro atentát v Sarajevu na následníka trůnu Františka Ferdinanda byly ale veškeré oslavy zakázány. Krátce poté, dne 26. 7. 1914, byla vyhlášena částečná a od **1. 8. 1914 všeobecná mobilizace**. Hned z počátku **1. světové války** se začal projevovat nedostatek masa a mouky, muži byli mobilizováni a odvedeni byli i koně. Od dubna roku 1915 byly zavedeny přidělové lístky na chleba (*vydávány až do roku 1920*). Později byl na přiděl i cukr a od roku 1917 byly například zákonem zavedeny 3 bezmasé dny v týdnu. Ke konci války již bylo na lístky téměř všechno, byl nedostatek prakticky zboží všeho druhu. Kraj zažil rovněž hladové bouře, přepadávání zásobovacích vlaků, stávkový hladu a drahotě. **V době 1. světové války bylo ve zbrani celkem 439 občanů z Frýdlantu**, město zasáhla navíc 5. července 1916 silná větrná smršť. Občané Frýdlantu se z následků války pak ještě dlouho vzpomínávali.

Na podzim roku 1918 s koncem války došlo i ke konci monarchie, dne 28. 10. 1918 byla vyhlášena Československá republika. K poválečným problémům způsobeným nedostatkem potravin a všeobecným chaosem navíc patřila skutečnost, že místní německé obyvatelstvo nebylo nijak nakloněno vzniku ČSR. Ke zklidnění situace pomohlo v kraji čs. vojsko vyslané z olomoucké posádky. První poválečné volby proběhly ve Frýdlantě 12. 7. 1919, do obecního výboru bylo zvoleno 24 občanů, starostou byl zvolen Josef Schreyer (*poté zvolen ještě v letech 1923 a 1927, rezignoval sám v roce 1930*).

Městečko Frýdlant nad Moravicí bylo roku 1920 elektrifikováno, roku 1930 pak připojeno na zemské rozvodné elektrárny v Zábřehu. Přádelna lnu pracovala i nadále, přesto předválečné úrovně již nikdy nedosáhla. V roce 1923 byl znovu v obci otevřen břidlicový lom, úspěšnější však byl čedičový kamenolom, který vedle produkce šterku a písku od roku 1931 vyráběl také z betonu. Kamenolom živil až 300 dělníků. Od roku **1930 zahájila v obci činnost společnost „Franke a Scholz“**, která svojí výrobou vlastně znamenala **začátek pozdější hliníkářské výroby v Břidličné**. Rozhodně tomu byla nápomocná i přeprava zaměstnanců z okolních obcí do práce Břidličné motorovým vlakem na trati Rýmařov – Valšov, kdy první vlak projel Břidličnou dne 15. března 1932.

Předválečné pozice německé sociální demokracie ve Frýdlantě po volbách 1935 získala Sudetoněmecká strana – až 47% hlasů. Henleinovci od roku 1936 v českém pohraničí šířili nacionalismus, také organizovali úderné oddíly, pořádali štvavé akce proti české menšině. Heslem občanů německé národnosti v českém a moravském příhraničí bylo - „*Es komt der Tag*“ (*přijde den*). A válečná psychóza tak postupně narůstala i ve zdejším příhraničním regionu Bruntálska, po květnových volbách roku 1938 již bylo místní obyvatelstvo Frýdlantu zcela otevřeně posilováno v odporu a akcím proti všemu českému. Mnichovská zrada pak byla už jen pokračováním politiky ústupků nejen naší vlády ve druhé polovině 30. let. Dne **9. října 1938 došlo k obsazení Frýdlantu německými vojsky**, následně pak ke slavnostnímu organizovanému shromáždění občanů k připojení obce k Hitlerově Třetí říši.

Osvobození v roce 1945 a změna názvu města od roku 1950 na Břidličnou

Složité peripetie první republiky a následné německé okupace, stejně jako hrůzy 2. světové války, končí pro Frýdlant až dnem **7. května 1945, kdy bylo městečko osvobozeno oddíly Rudé armády**. Následně poválečným odsunem německého obyvatelstva a příchodem prvních dosídlenců z vnitrozemí tak započalo další období novodobé historie Frýdlantu nad Moravicí. Dne **5. května 1950 byl Frýdlant nad Moravicí přejmenován na Břidličnou** a následně o trochu později, dne 28. září 1973 byl Břidličné navrácen někdejší statut města.

Zpracoval: PhDr. Alois Matuška
(Bruntál, 2018)

Zdroje – použito historických pramenů a dalších dostupných informací

- PhDr. Šefčík Erich, *Dějiny Břidličné od jejího vzniku až do roku 1848*
- PhDr. Šefčík Erich, *Břidličná, Vlastivědné listy III.*, 1977 - č. 1
- PhDr. Spurný František, *I. DĚJINY RÝMAŘOVSKA, I. - III. díl*, 1961
- *informace z výpisů z Kroniky města Břidličná*
- *odborné texty Mgr. Karla Jiřího z rýmařovského periodika Rýmařovský horizont*
- *moje dřívější texty k historii Břidličné a Kovohutí v podnikových novinách*